

Лев Давидович Троїцький

(1879-1940) – професійний революціонер, один із лідерів Жовтневого перевороту в Росії. Ідеолог, теоретик, пропагандист і практик російського і міжнародного комуністичного руху. Після Жовтневого перевороту – народний комісар Республіки з військових і морських справ, голова Реввійськради Республіки, член Політбюро ЦК партії більшовиків. Один з натхненників та організаторів «червоного терору» кон-центраційних таборів. Виключений з партії у результаті фракційної боротьби (1927), висланий з СРСР (1929). Убитий в Мексиці за наказом Сталіна. Здійснював ідеологічну та практичну підготовку перманентної світової соціалістичної революції. Троцьким робилися систематичні спроби теоретичного осмислення та пояснення революційних подій у Росії. Основні праці: «1905» (1922), «Як озброювалася революція» (1923), «Уроки Жовтня» (1924), «Про Леніна. Матеріали для біографа» (1924), «Перманентна революція» (1930), «Сталінська школа фальсифікацій: Поправки та доповнення до літератури епігонів» (1932), «Зраджена революція» (1936) та ін.

I. Вимушений характер цієї роботи та її мета

Перманентна революція, в тому розумінні, яке Маркс дав цьому поняттю, значить революція, що не мириться з жодною з форм класового панування, не зупиняється на демократичному етапі, що переходить до соціалістичних заходів і до війни проти зовнішньої реакції, революція, кожний наступний етап якої закладений в попередньому, і яка може закінчитися лише з повною ліквідацією класового суспільства.

Поняття перманентної революції було висунуто великими комуністами середини XIX століття, Марксом і його однодумцями, на противагу демократичній ідеології, яка, як відомо, претендує на те, що зі встановленням «розумної», або демократичної держави, всі питання можуть бути вирішені мирним, реформістським або еволюційним шляхом.

Міжнародний характер соціалістичної революції, що становить третій аспект теорії перманентної революції, впливає з нинішнього стану економіки та соціальної структури людства. Інтернаціоналізм не є абстрактним принципом, а є лише теоретичним і політичним віддзеркаленням світового характеру господарства, світового розвитку продуктивних сил і світового розмаху класової боротьби. Соціалістична революція починається на національному ґрунті. Але вона не може на ньому закінчитися. Збереження пролетарської революції в національних рамках може бути лише тимчасовим режимом, хоча б і тривалим, як показує досвід Радянського Союзу. Однак при ізольованій пролетарській диктатурі протиріччя, зовнішні і внутрішні, ростуть неминуче разом з успіхами. Залишаючись і далі ізольованою, пролетарська держава врешті-решт повинна була б стати жертвою цих протиріч.

II. Перманентна революція не «стрибок» пролетаріату, а розбудова нації під керівництвом пролетаріату

Я ніколи не заперечував буржуазного характеру революції в значенні її чергових історичних завдань, а тільки в значенні її рушійних сил та її перспектив.

Революція в Росії стала несподіванкою для всіх, крім соціал-демократії. Марксизм давно передбачив неминучість російської революції, яка повинна була вибухнути в результаті зіткнення сил капіталістичного розвитку з силами абсолютизму. Називаючи революцію буржуазною, він вказував на те, що безпосередні об'єктивні завдання революції полягають у створенні «нормальних» умов для розвитку буржуазного суспільства. Марксизм виявився правий, – і цього вже не доводиться ні заперечувати, ні доводити. Перед марксистами стоїть завдання зовсім іншого роду: шляхом аналізу внутрішньої механіки революції, що розвивається, розкрити її «можливості». Російська революція має зовсім своєрідний характер, що є підсумком особливостей всього нашого суспільно-історичного розвитку і який, у свою чергу, розкриває зовсім нові історичні перспективи.

Я не заперечував буржуазного характеру революції і не змішував демократію з соціалізмом. Але я доводив, що класова діалектика буржуазної революції приведе нас до влади пролетаріату, і що без його диктатури не будуть вирішені й демократичні завдання.

У країні, економічно відсталій, пролетаріат може опинитися при владі раніше, ніж у країні капіталістичній, передовій.

Російська революція створює, на наш погляд, такі умови, за яких влада може (при перемозі революції повинна) перейти в руки пролетаріату, перш, ніж політики буржуазного лібералізму отримають можливість у повному вигляді розгорнути свій державний геній.

Наша ліберальна буржуазія виступає контрреволюційно ще до революційної кульмінації. Наша інтелігентська демократія кожен раз у критичні моменти тільки демонструє своє безсилля. Селянство являє собою в цілому бунтівну стихію. Воно може бути поставлено на службу революції лише тією силою, яка візьме у свої руки державну владу. Авангардне становище робітничого класу в революційній боротьбі; зв'язок, який встановлюється безпосередньо між ним і революційним селом; чарівність, яким він підпорядковує собі армію, – все це неминуче штовхає його до влади. Повна перемога революції означає перемогу пролетаріату. Ця остання у свою чергу, означає подальшу безперервність революції.

Тому то революція і називається перманентною (безперечною).

Диктатура пролетаріату, саме тому і видавалася вірогідною і навіть неминучою на основі буржуазної революції, що не було іншої сили та інших шляхів для вирішення завдань аграрної революції. Але цим самим відкривалася перспектива переростання демократичної революції в соціалістичну.

Робочий клас не зможе забезпечити демократичний характер своєї диктатури, не переступаючи межі своєї демократичної програми.

Буржуазна, наша революція, в силу крайньої класової диференціації промислового населення, що не знає такого буржуазного класу, який міг би стати на чолі народних мас, поєднуючи свою соціальну вагу і політичний досвід з їх революційною енергією. Надані самим собі пригноблені робітничі і селянські маси повинні в суворій школі нещадних зіткнень і жорстоких поразок виробляти необхідні політичні та організаційні передумови своєї перемоги. Іншого шляху в них немає.

Пролетаріат при владі постане перед селянством як клас-визволитель.

Панування пролетаріату не тільки буде позначати демократичну рівність, вільне самоврядування, перенесення всієї тяжкості податкового тягаря на заможні класи, розчинення постійної армії у збройному народі, знищення обов'язкових поборів церкви, а й визнання всіх вироблених селянами революційних перетасовок (захоплень) у земельних відносинах.

Селянство ж зовсім нездатне до самостійної політичної ролі.

Перманентну революцію зображено, як таку революцію, яка гуртує навколо організованого в Ради пролетаріату пригноблені маси села та міста; як національну революцію, яка піднімає пролетаріат до влади і тим самим відкриває можливість

переростання демократичної революції в соціалістичну. Перманентна революція не є ізольованим стрибком пролетаріату, а є перебудовою всієї нації під керівництвом пролетаріату.

III. Три елементи «демократичної диктатури»: класи, завдання і політична механіка

Ленін указує не тільки на класовий базис, але й намічає певну урядову форму диктатури, з можливою перевагою в ній представників дрібнобуржуазної демократії.

Якщо селянство в епоху демократичної революції здатне створити свою самостійну партію, то демократична диктатура здійснена в самому дійсному і безпосередньому змісті слова, і питання про участь пролетарської меншини в революційному уряді отримує хоч і важливе, але підпорядковане значення. Зовсім інакше складеться справа, якщо виходити з того, що селянство, в силу свого проміжного становища і неоднорідності свого соціального складу, не може мати ні самостійної політики, ні самостійної партії, і вимушене в революційну епоху вибирати між політикою буржуазії і політикою пролетаріату. Тільки така оцінка політичної природи селянства відкриває перспективу диктатури пролетаріату, що виростає безпосередньо з демократичної революції. У цьому немає, зрозуміло, ніякого «заперечення», «ігнорування», ніякої «недооцінки» селянства.

У той час, як Ленін, виходячи незмінно з керівної ролі пролетаріату, усіяко підкреслює і розвиває необхідність революційно-демократичного співробітництва робітників і селян, навчаючи цього нас усіх, я, виходячи незмінно із цього співробітництва, підкреслюю необхідність пролетарського керівництва не тільки в блоці, але і в уряді, який буде очолювати цей блок.

IV. Як виглядала теорія перманентної революції на практиці?

«Жорстока боротьба між народом і царем, що не знає інших прагнень, крім прагнень перемоги; всенародне повстання, як пік цієї боротьби; Тимчасовий уряд, як революційний вінець перемоги народу над віковим ворогом; роззброєння царської реакції і озброєння народу Тимчасовим Урядом; скликання Установчих Зборів на основі загального, рівного, прямого і таємного виборчого права, – так об'єктивно намічаються етапи революції».

«Історія не повторюється, – і новій Раді не доведеться знову проробляти події п'ятдесяти днів (жовтень-грудень 1905 р.); проте з цього періоду вона зможе цілком розробити свою програму дій. Ця програма абсолютно ясна. Революційна кооперація з армією, селянством і плебейськими низами міської дрібної буржуазії. Скасування абсолютизму. Руйнування його матеріальної організації: розформування, негайний розпуск армії; знищення поліцейського бюрократичного апарату; 8-ми годинний робочий день. Озброєння населення, перш за все – пролетаріату. Перетворення рад на органи революційного міського самоврядування. Створення рад селянських депутатів (селянських комітетів), як органів аграрної революції на місцях. Організація виборів в Установчі Збори і виборча боротьба на ґрунті певної програми робіт народного представництва».

Правда, в нас є величезні маси революційного селянства. Але, товариші з меншості не гірше мене знають, що селянство, яким би революційним воно не було, не здатне грати самостійну, а тим паче керівну політичну роль. Селянство може, безперечно, виявитися величезною силою на службі революції, але було б негідним для марксиста думати, що селянська партія здатна стати на чолі буржуазного перевороту і власною ініціативою звільнити продуктивні сили нації від архаїчних кайданів. Місто – гегемон сучасного суспільства, і лише воно здатне на роль гегемона буржуазної революції.

Якщо товариші з меншості вірять у перемогу революції чи хоча б тільки визнають можливість такої перемоги, вони не зможуть заперечити того, що, крім пролетаріату, в нас немає історичного претендента на революційну владу.

VI. Про перестрибування через історичні шаблі

Через окремі «ступені», що впливають з теоретичного розчленування процесу розвитку, взятого в його цілому, тобто в максимальній його повноті, живий історичний процес завжди здійснює стрибки і вимагає того ж у критичні моменти від революційної політики.

Марксове розчленування розвитку промисловості на ремесло, мануфактуру і фабрику стосується азбуки політичної економії, точніше, історико-економічної теорії. Але до Росії фабрика прийшла, минаючи епохи мануфактури і міського ремесла. Це вже складові історії. Аналогічний процес у нас стався в класових відносинах і в політиці.

Проти теорії перманентної революції Сталін з неповторною серйозністю висуває закон нерівномірного розвитку. Тим часом передбачення того, що історично відстала Росія може прийти до пролетарської революції раніше, ніж передова Англія, цілком і повністю ґрунтується на законі нерівномірності розвитку. Тільки для такого передбачення потрібно було зрозуміти історичну нерівномірність у всій її динаміці, а не просто жувати перманентну жуйку з ленінської цитати 1915 року, перевернуту на голову і безграмотно розтлумачену. Сталінщина, ця ідейна вульгарність, гідна дочка партійної реакції, створила свого роду культ ступеневого руху, як прикриття політичного хвостизму і крохоборства.

VII. Що означає тепер гасло демократичної диктатури для Сходу?

Для того, щоб пролетаріам країн Сходу відкрити собі шлях до перемоги, треба насамперед усунути, відкинути, розтоптати і вимести віником педантсько-реакційну сталінсько-мартинівську теорію «стадій» та «ступенів». Більшовизм виріс в боротьбі з цим вульгарним еволюціонізмом. Рівнятися треба не на апріорні маршрути, а на реальний хід класової боротьби. Відкиньте сталінсько-куусіненівську ідею: встановлювати чергу для країн різного рівня розвитку, постачаючи їх заздалегідь картками на різні революційні пайки. Рівнятися треба на реальний хід класової боротьби. Неоціненним керівником у цьому є Ленін, тільки треба брати усього Леніна.

Ніякого проміжного режиму бути не може. Будь-яка демократія, будь-яка «диктатура демократії» (іронічні лапки Леніна) буде лише прикриттям панування буржуазії, як показав досвід найвідсталішої європейської країни, Росії, в епоху її буржуазної революції, тобто в епоху, найбільш сприятливу для «диктатури демократії». Цей висновок був покладений Леніним в основу його тез про демократію, які народилися тільки із сукупного досвіду лютневої і жовтневої революцій.

Селянство може йти або за буржуазією, або за пролетаріатом. Якщо пролетаріат намагається будь-що-будь йти з селянством, яке ще не йде за ним, то пролетаріат фактично опиняється у хвості фінансового капіталу.

Друкується за: Троцкий Л. Перманентная революция : [сборник] / Л. Троцкий. – М. : АСТ, 2005. – С. 301–436.